

УДК 598.20:591.526 (477)

М.О. Тарасенко, кандидат біологічних наук, старший викладач
**ПРОСТОРОВЕ РОЗТАШУВАННЯ ТА НІДОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ГНІЗД СОРОКОПУДА ЧОРНОЛОБОГО *LANIUS
MINOR* GMEL. В УМОВАХ ПОДІЛЛЯ**

Встановлено, що в умовах Поділля сорокопуд чорнолобий гніздиться на листяних деревних та чагарникових породах. Висота розміщення гнізда залежить від рівня антропогенного навантаження. Форма та розміри гнізда сорокопуда чорнолобого залежить від характеру його кріплення та розміщення на дереві.

Ключові слова: сорокопуд чорнолобий, нідологія, розташування гнізда.

Характер розташування гнізда у птахів визначається гніздовим стереотипом та структурою гніздового біотопу (дерево-чагарниковим складом, наявністю відкритих ділянок, присад). Дослідження гніздування в антропогенно змінених умовах, дають можливість встановити зміни характеру гніздування та формування пристосувальних реакцій у вигляді зміни стереотипу гніздування.

Дослідження просторового розміщення та нідологічних характеристик гнізд сорокопуда чорнолобого *Lanius minor* Gmel. здійснювались в гніздовий період (травень-червень) протягом 2004-2011 рр., переважно в південній частині Поділля (Хмельницьке Придністер'я).

Загалом, описано характер розміщення 31 гнізда, а також обміряно й обстежено, на предмет гніздового матеріалу – 14 гнізд сорокопуда чорнолобого.

Сорокопуд чорнолобий, в умовах Поділля, облаштовує гнізда на різноманітних листяних ряснолистих деревах та кущах як у природних, так і в антропогенно змінених ландшафтах. В умовах Поділля виявлені гнізда на клені *Acer sp.*, тополі *Populus sp.*, ясені *Fraxinus sp.* [7], а в Східному Поділлі птах віддає перевагу насадженням робінії псевдоакації *Robinia pseudoacacia L.* [8]. В Молдові гніздиться у фруктових садах, віддаючи перевагу яблуні *Malus sp.*, груші *Pirus sp.* та абрикосу *Prunus armenica L.*, а в полезахисних лісосмугах – робінії псевдоакації [1].

На території Поділля сорокопуд чорнолобий гніздиться на широколистяних деревних породах, переважно в культурному ландшафті.

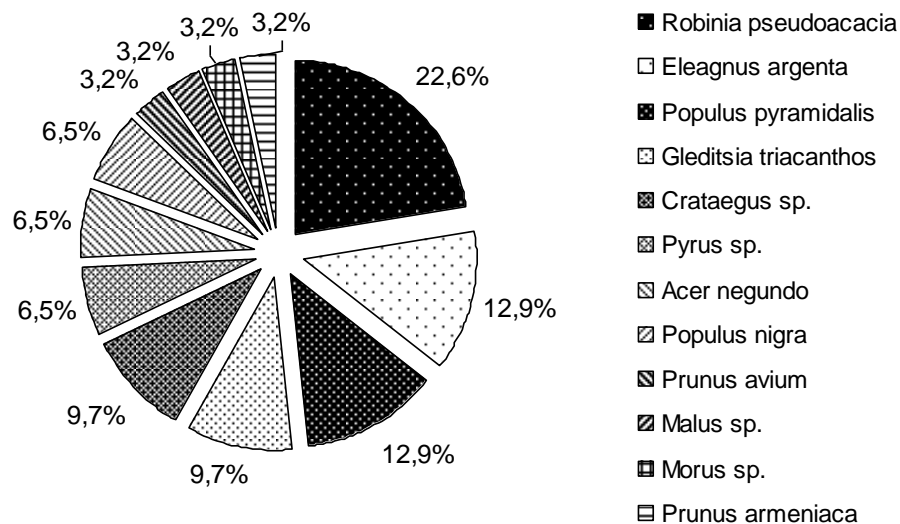

Рис. 1. Розміщення гнізд сорокопуда чорнолобого *Lanius minor* Gmeil. в умовах Поділля

Основна частка гнізд (22,6%) виявлена на робінії псевдоакації та гледичії колючій *Gleditsia triacanthos L.* (9,7%) у вітрозахисних лісосмугах та в населених пунктах. У пришляхових лісосмугах птахи гніздяться на високих деревах – тополі пірамідальній *Populus pyramidalis* Roz. (12,9%), осокорі *Populus nigra L.* (6,5%), а також клені ясенелистому *Acer negundo L.* (6,5%). На ділянках чагарникового лісостепу гнізда були виявлені на низькорослих

породах – маслинці сріблястій *Elaeagnus argentea* Porsch (12,9%), гліді *Crataegus sp.* (9,7%), груші (6,5%) (рис. 1).

Гніздиться сорокопуд чорнолобий у лісостеповій зоні на висоті 7-10 м, а в степовій, де відсутні високі дерева, гнізда трапляються на висоті близько 2 м, але якщо є високі дерева (пірамідальна тополя, осокір), то значно вище [7].

У свою чергу О.К. Сагітов та М.О. Шаріпов (1973) вказують на те, що в містах Ферганської долини (Узбекистан) птахи гніздяться на висоті 10-20 м, сільських населених пунктах – 8-10 м, а в природних біотопах – на висоті 1,5-15 м [6].

В умовах Поділля сорокопуд чорнолобий гніздиться в середньому на висоті $4,6 \pm 1,6$ м (у межах 2-7,5 м) (рис. 2).

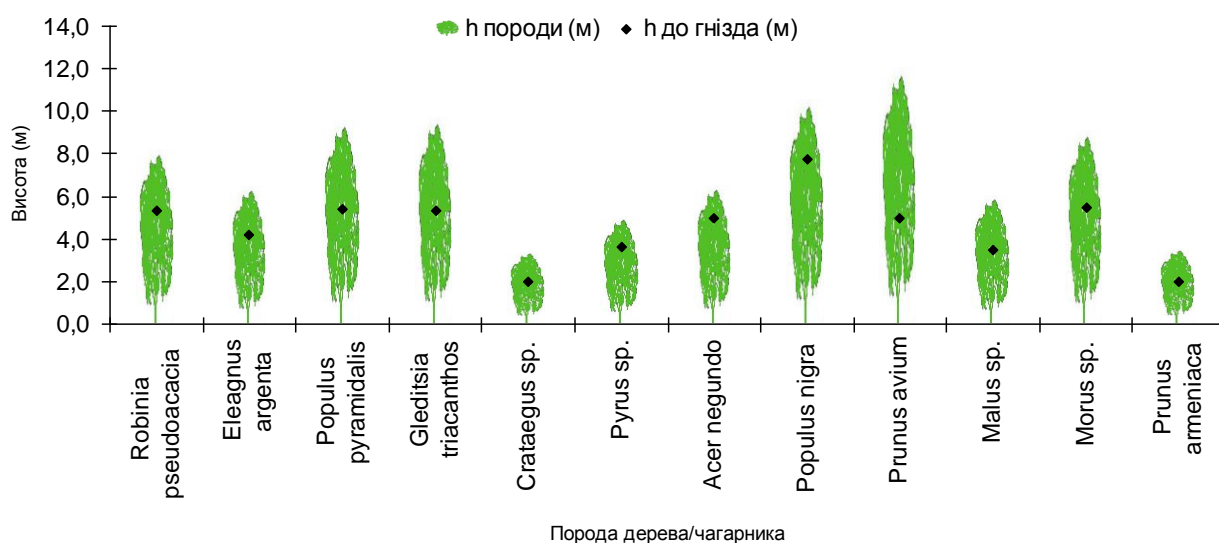

Рис. 2. Висота розміщення гнізд сорокопуда чорнолоблого *Lanius minor* на дерево-чагарниковій рослинності в умовах Поділля

Висота розміщення гнізд сорокопуда чорнолоблого в умовах Поділля залежить від архітектоніки крони, а також від рівня антропогенного навантаження. Так, гнізда в населених пунктах виявлені в середньому на висоті $6,6 \pm 1,4$ м (у межах 5-8 м), в лісосмугах – $5,2 \pm 1,7$ м (у межах 1,8-8 м), у фруктових садах – $4,5 \pm 1,41$ м (у межах 3,5-5,5 м), в чагарниковому степу – $2,5 \pm 0,7$ м (у межах 1,8-3,6 м).

Сорокопуд чорнолобий в умовах Поділля будує гнізда в основі відгалуження гілок від стовбура або в розгалуженні бокових гілок. Зазвичай, гнізда, які розміщуються в основі стовбура, чашоподібної форми з середньою висотою гнізда в $90,5 \pm 4,4$ мм (у межах 85-96 мм), тоді як гнізда в розгалуженнях бокових гілок – конусоподібні з середньою висотою $103,17 \pm 2,5$ мм (100-105 мм), різниця підтверджена статистично ($t = 6,507$; $p = 0,001$). За глибиною лотка гнізда не відрізняються ($t = 1,943$; $p = 0,110$). Загалом, гніздо досить велике за розмірами. Зовнішні розміри – $136,7 \times 95,9$ мм, внутрішні – $89,4 \times 72,1$ мм (табл. 1).

Таблиця 1

Нідологічні параметри гнізд (мм) сорокопуда чорнолобого *Lanius minor* в умовах Поділля

Параметри	Lim	M ± m	Cv, %
Зовнішній діаметр (D)	125-145	$136,7 \pm 5,69$	4,16
Висота гнізда (H)	85-105	$95,9 \pm 7,43$	7,74
Внутрішній діаметр (d)	80-97	$89,4 \pm 5,85$	6,55
Глибина лотка (h)	65-79	$72,1 \pm 4,66$	6,45

Нідологічні параметри гнізд сорокопуда чорнолобого з території Поділля відповідають параметрам з інших частин України, зокрема отриманих з території Степового Криму [2] та Луганської області [4]: зовнішній діаметр гнізда – 132-145 – 135-150 мм, висота – 87-100 мм, внутрішній діаметр – 77-91 – 85-90 мм, глибина лотка – 60-65 мм.

Під час будівництва гнізда сорокопуд чорнолобий використовує різноманітний матеріал, переважно рослинного походження. Характерною ознакою є наявність у гнізді зелених стебел трав'яних рослин, які птахи влітають у середній шар стінок. Зазвичай, в якості основного гніздового матеріалу використовуються зелені стебла полину [2, 4, 5]. Хоча в культурному ландшафті, особливо в межах населених пунктів, птахи активно використовують соломку, вату, мотузку, ганчір'я та шматки газет [3, 6]. Лоток птахи вистеляють тонкими стеблами злаків, пір'ям, досить часто з додаванням ароматичних трав [2].

В умовах Поділля 87,1% гнізд були побудовані з полину й лише 12,9% гнізд, в межах сільських населених пунктів, склалися переважно з соломи, гілочок, з додаванням синтетичної нитки та шматків поліетилену. Лоток гнізда вистелений пір'ям свійських птахів, шерстю та корінцями.

Таким чином, нами було встановлено, що сорокопуд чорнолобий в умовах Поділля гніздиться на широколистяних видах дерев та кущів. Висота розміщення гнізда визначається рівнем антропогенного навантаження, а його будова – характером розміщення на дереві.

Список використаних джерел:

1. Ганя Ю.В. Птицы Молдавии / Ю.В. Ганя, И.М. Аверин. – Кишенев : Редакционно-издательский отдел АН МССР, 1970. – Т.1. – С. 163-168.
2. Костин Ю.В. Птицы Крыма / Ю.В. Костин. – Москва : Наука, 1983. – С. 166-169.
3. Орлов П.П. Орнітофауна Черкаського району / П.П. Орлов // Наукові записки Черкаського державного пед. ін-ту, 1948. – Т. 2. Вип. 2. – С. 1-118.
4. Панченко С. Г. Птицы Луганской области / С.Г. Панченко. – Харьков : РИЗО Харьков, 2007. – С. 72-74.
5. Рашкевич Н.А. К экологии чернолобого сорокопута в искусственных лесонасаждениях Сальской степи / Н.А. Рашкевич // Зоологический журнал. – Т. 35. Вып. 9.– М.: Из-во АН СССР, 1956.– С. 1379-1383.
6. Сагитов А.К. Материалы по экологии сорокопута чернолобого (*Lanius minor*) в условия городов Ферганской долины / А.К. Сагитов, М.А. Шарипов // Вестник зоологии. – Т. 2. – Киев: Из-во «Наукова думка», 1974. – С. 20-24.
7. Татаринов К.А. Фауна хребетных западных областей Украины / К.А. Татаринов. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1973. – С. 46-164.

8. Храневич В. П. Матеріали до орнітофауни західних округ України / В.П. Храневич // Записки Кам'янець-Подільської науково-дослідчої катедри. – Полтава, 1929. – Т. 1. – С. 5-43.

In the conditions of Podilya the Lesser Grey Shrike Lanius minor Gmeil. nests on leafy arboreal and shrub breeds. The height of placing nest depends on the level of the anthropogenic loading. A form and sizes nest Lesser Grey Shrike depends on character of his fastening and placing on a tree.

Keywords: *Lesser Grey Shrike, nidology, location of nest.*